

Prof. dr hab. Krzysztof Wieczorek
Instytut Filozofii Uniwersytetu Śląskiego

**Recenzja dorobku naukowego ks. dr. Marka Dobrzenieckiego
w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia**

Sylwetka naukowa Kandydata.

Ks. dr Marek Dobrzeniecki ukończył w 2004 r. studia magisterskie z filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, a następnie w 2009 r. studia magisterskie z teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Praca magisterska z filozofii nosiła tytuł „Argumenty Wittgensteina za społecznym charakterem języka”, a praca magisterska z teologii – „Arnobiusz Młodszy: *Expositiunculae in Evangelium Iohannis Evangelistae, Matthaei et Lucae. Wstęp, tłumaczenie, komentarz*”. W latach 2010-2014 był słuchaczem studiów doktoranckich na Philosophische Fakultät der Universität Freiburg w Szwajcarii, które ukończył broniąc rozprawę doktorską na temat “Conflicts of Modernity in Ludwig Wittgenstein’s *Tractatus logico-philosophicus*”, napisaną pod opieką naukową prof. Gianfranco Soldatiego. Od 1 października 2014 pracuje na stanowisku adiunkta na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, w 2020 r. przekształconym w Akademię Katolicką.

Nabyte w toku kształcenia akademickiego kompetencje w zakresie filozofii, zwłaszcza filozofii analitycznej, oraz teologii predysponują Habilitanta do pogłębionych badań w zakresie analitycznej filozofii religii. Rzeczywiście, począwszy od pierwszych publikacji dr. Dobrzenieckiego (m. in. recenzji książki Williama P. Alstona, *Illocutionary Acts & Sentence Meaning* zamieszczonej w 2004 r. w *Rocznikach Filozoficznych KUL*) można zauważyć, że problematyka ta dominuje wśród obszarów jego zainteresowań badawczych. Centralnym tematem, któremu poświęcił zarówno rozprawę habilitacyjną, jak kilka innych tekstów publikowanych w latach 2019-2021, jest analiza treści i konkluzji wyprowadzanych przeciw tezie o istnieniu Boga z tak zwanego argumentu z ukrytości (*hiddenness argument*), sformułowanego w najbardziej znanej postaci w 1993 r. przez Johna L. Schellenberga i od tego czasu stale obecnego w dyskusjach analitycznych filozofów religii, oraz polemika z argumentacją łączącą fakt istnienia osób niewierzących (mówiąc precyzyjniej, słowami Schellenberga: skończonych istot osobowych będących w stanie niewiary przy braku oporu z ich strony odnośnie do stwierdzenia, że Bóg istnieje) z nieistnieniem Boga.

Dzięki datującym się od 2010 r. i trwającym nadal stałym kontaktom z zachodnią myślą analityczną, styl argumentacji oraz typ kultury intelektualnej dr. Dobrzenieckiego nie odbiega od wysokich standardów charakteryzujących współczesne badania i publikacje z zakresu analitycznej filozofii religii. Umożliwia to Habilitantowi aktywny udział w toczących się dziś polemikach oraz nawiązywanie współpracy i dialogu z czołowymi postaciami filozofii zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej. Świadczą o tym między innymi następujące fakty: współautorstwo artykułu na temat ukrytości Boga z Derekiem Kingiem z University of St. Andrews, uzyskanie jednej z nagród w konkursie Oxford University Essay Prize, oraz ustosunkowanie się przez Johna Schellenberga do wypracowanej przez Habilitanta koncepcji w tekście „Comments for my Colleagues” opublikowanym w 2021 r.

Obok tekstów poświęconych bezpośrednio problematyce Deus absconditus oraz Deus otiosus, w dorobku naukowym doktora Dobrzenieckiego znalazły się artykuły oraz rozdziały w monografiach zawierające przemyślenia na następujące tematy: kontynuacja rozważań nad interpretacją Traktatu logiczno-filozoficznego Ludwiga Wittgensteina, autorytet w filozofii Levinasa, teoria autorytetu poznawczego Lindy Trinkaus Zagzebski, porównanie idei Bogoczości u Włodzimierza Sołowjowa z zasadą analogii bytu Ericha Przywary, epistemologia religii Paula Mosera, problem zła w teologii współczesnej, zarys klasyfikacji współczesnych odmian ateizmu, problem mistycyzmu we wczesnej filozofii analitycznej.

Na całość dotychczasowego dorobku naukowego Habilitanta składają się: trzy publikacje z 2004 roku (artykuł naukowy, rozdział w monografii oraz recenzja książki); artykuł w *Warszawskich Studiach Teologicznych* z 2014 r.; dwie monografie autorskie: *The Conflicts of Modernity in Ludwig Wittgenstein's „Tractatus logico-philosophicus”*, Peter Lang Editions, Frankfurt am Main 2016 oraz *Ukrytość i Wcielenie. Teistyczna odpowiedź na argument Johna L. Schellenberga za nieistnieniem Boga*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2020; redakcja lub współredakcja naukowa dwóch pozycji: *Teologia między Wschodem a Zachodem* (wraz z Maciejem Raczyńskim-Rożkiem), Wydawnictwo WAM, Kraków, Seria Myśl Teologiczna, Tom 98, oraz *Divine Hiddenness from the Perspective of Christian Philosophy*, „Roczniki filozoficzne” 69 (2021), nr 3 (Special Issue); opublikowane po uzyskaniu stopnia naukowego doktora cztery rozdziały w monografiach oraz 13 artykułów naukowych w polskich i europejskich czasopismach filozoficznych, teologicznych i religioznawczych, w tym 5 w języku angielskim i 2 w czasopismach zagranicznych.

Główne osiągnięcia naukowe

Jako swoje główne osiągnięcie habilitacyjne dr Dobrzeniecki wskazał monografię *Ukrytość i Wcielenie. Teistyczna odpowiedź na argument Johna L. Schellenberga za nieistnieniem Boga*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2020. Zadania, jakie postawił przed sobą autor, są następujące: 1. przedstawienie i omówienie argumentu Schellenberga, znanego jako „argument z ukrytości”, 2. rekonstrukcja dotychczasowego przebiegu sporu wokół przedstawionej argumentacji ze szczególnym uwzględnieniem teistycznych odpowiedzi na rozumowanie Schellenberga, 3. oryginalna autorska próba apologetycznego odparcia twierdzeń kanadyjskiego filozofa.

Monografia składa się z 18-stronicowego wstępu, czterech rozdziałów, krótkiego zakończenia o intrygującym tytule „Pustka ultymizmu” oraz bibliografii i indeksu nazwisk. W rozdziale pierwszym autor prezentuje najpierw historyczne tło sporu o ideę Boga ukrytego (*Deus absconditus*), zaczynając od hipotez interpretacyjnych dotyczących religii starożytnego Egiptu, poprzez przypomnienie wersetu z Księgi Izajasza („Prawdziwie Tyś Bogiem ukrytym, Boże Izraela, Zbawco” – Iz 45, 15), następnie wykazując obecność tego wątku myślowego w filozofii starożytnej (w ścisłym związku z rozważaniami nad problemem obecności zła w świecie) i średniowiecznej, w szczególności w nurtach myśli gnostycznej. Krótki podrozdział 1.1.2 poświęcony jest przeglądowi zasobów nowożytnej myśli filozoficznej pod kątem rozważanej problematyki, po czym autor przechodzi do charakterystyki filozofii analitycznej jako głównego obszaru własnych inspiracji i poszukiwań. Trafnie zwraca uwagę, że początkiem rozważań Schellenberga nad kwestią relacji Bóg – świat było „zwrócenie przez niego uwagi na fenomen dwuznaczności interpretacyjnej świata” (s. 44), co zaowocowało przeorientowaniem dociekań na problematykę doświadczenia religijnego oraz jego najważniejszego przedmiotu – Boga. Dalej autor przedstawia pokrótce najważniejsze stanowiska w dwudziestowiecznej analitycznej filozofii religii, po czym przechodzi od rekonstrukcji historycznofilozoficznej do analizy problemowej. Pierwszym elementem tej analizy jest wyabstrahowanie z literatury przedmiotowej rodziny argumentów z ukrytości (s. 49-50), a następnie szczegółowe przedstawienie, omówienie i analizę Schellenbergowskiej wersji owego argumentu i ewokowanych przezeń ogniw łańcucha myślowego. Dzięki pracy rekonstrukcyjnej i interpretatorskiej Habilitanta polski czytelnik ma okazję nie tylko zapoznania się ze strukturą rozumowania Schellenberga, ale również dogłębnego zrozumienia przesłanek, okoliczności oraz wagi i stopnia konkluzywności przedłożonych przezeń poszczególnych kroków myślowych. Ten fragment rozprawy czyta się z dużym zainteresowaniem i uznaniem dla umiejętności krytycznej rekonstrukcji ciągu rozumowania, rozpisanego na poszczególne sekwencje, zawierającej starannie dobrane odniesienia do źródeł sekundarnych (jak np. prace P. van Inwagena, T. Dougherty’ego czy E. Stumpa) oraz bieżącą konfrontację z tekstem biblijnym. W podsumowaniu rozdziału Dobrzeniecki zwraca uwagę na fakt istnienia dwóch porodzin argumentów z ukrycia, różniących się

między sobą stopniem pewności wnioskowań – chodzi o wnioskowanie logiczne (w szczególności dedukcyjne) oraz probabilistyczne. Przytacza też dyskusję nad zasadnością zaliczenia argumentacji Schellenberga do jednej z tych podrodzin, skłaniając się samemu do przyznania jej słabszego statusu wnioskowania probabilistycznego. Podsumowując tę część sprawozdania z lektury dzieła habilitacyjnego, chciałbym wyrazić uznanie dla dobrze opanowanego warsztatu krytyczno-analitycznej interpretacji tekstu źródłowego z równoczesnym uwzględnieniem odniesień do istniejącej literatury sekundarnej. Uważam, że już w pierwszym rozdziale autor przekonująco udowodnił swe wysokie kompetencje badawcze i dojrzałą umiejętność redagowania tekstu naukowego w wybranej przez siebie konwencji analitycznej filozofii religii.

Ocena ta pozostaje w mocy również w odniesieniu do dalszych części monografii. Kolejne dwa rozdziały zawierają obszernie – być może nawet kompletne, przynajmniej do czasu ukończenia rozprawy – sprawozdanie z toczącego się w obszarze anglojęzycznej analitycznej filozofii religii sporu z argumentacją Schellenberga. Co ciekawe, kwerenda autora wykazała, że wśród polemistów znaleźli się nie tylko reprezentanci stanowiska teistycznego (np. Michale Murray, John Hick, Veronika Weidner, Louis Pojman i inni), ale również ateiści, którzy zgłaszali zastrzeżenia co do poprawności ścieżki argumentacyjnej wskazanej przez Schellenberga (np. Theodore Drange, który podważa zasadność tezy, że nie może istnieć świat, w którym nie istnieją bezpośrednie świadectwa istnienia Boga, a mimo to nikt nie wątpi w Jego istnienie). Stanowiska polemiczne Marek Dobrzeniecki zgrupował w dwóch rozdziałach: rozdział 2 prezentuje grupę stanowisk powołujących się na transcendencję Boga, rozdział 3 przedstawia poglądy myślicieli stawiających w centrum swej refleksji naturę wiary w Boga. Oba rozdziały mają charakter sprawozdawczy, ale ich wielkim walorem jest pionierski charakter – nikt wcześniej nie dokonał tak obszernego zbiorczego zestawienia stanowisk filozofów biorących udział w dyskusji nad argumentem z ukrycia.

Najciekawszą i najbardziej oryginalną częścią rozprawy jest rozdział czwarty, w którym autor prezentuje własną wersję polemicznej odpowiedzi na argumentację Schellenberga. We wstępie do rozdziału Habilitant pisze, że nie satysfakcjonuje go ani powtarzanie tych typów argumentacji, które już zostały użyte w dotychczasowej polemice, ani sposoby obalenia argumentu Schellenberga oparte na innych przesłankach niż należące do teizmu chrześcijańskiego. Powód jest następujący: „teizm chrześcijański [...], mówiąc o Bogu o wiele więcej [niż klasyczny teizm], może jednocześnie dużo subtelniej odpowiadać na niektóre problemy teizmu wskazywane przez ateistów (s. 286). Poszukując własnej linii argumentacyjnej, ks. Dobrzeniecki rozpoczyna od pytania o ludzkie oczekiwania wobec boskiego objawienia, rozpatrując je w epistemologicznym kontekście uwzględniającym podmiotowe i przedmiotowe warunki poznania Boga, spełniające kryterium dostosowania poznawczego w relacji podmiot-przedmiot. W rezultacie owych przygotowawczych rozważań jako podstawa dla teistycznej obrony tezy o możliwości uzgodnienia faktu istnienia osób

niewierzących przy braku oporu z istnieniem osobowego, doskonale dobrego i wszechmocnego Boga zostaje wybrana i wskazana historyczno-teologiczna rzeczywistość wcielenia Syna Bożego. Jak słusznie zauważa autor monografii, ta okoliczność nie była dotąd uwzględniana w dyskusjach i polemikach z Schellenbergiem. Mimo to, zdaniem Habilitanta, nie istnieją żadne filozoficzne przyczyny, które uniemożliwiłyby powołanie się w rozumowaniu na tę właśnie przesłankę. Przeciwnie: jak sam pisze, „w swej refleksji wychodz[ie] z założenia, że filozofia jest uprawniona do rozważenia wcielenia jako jednej z opcji boskiego objawienia. Filozof może też snuć przypuszczenia, w jaki sposób odpowiadałoby ono na problem ukrytości, gdyby było faktem. Czyniąc to, nie przekracza swoich kompetencji” (s. 318).

W tym miejscu tkwi kluczowy punkt, decydujący o sukcesie lub porażce całego przedsięwzięcia, stanowiącego sens i podstawową wartość projektu habilitacyjnego. Jeśliby uznać, że autor projektu przekroczył swoje kompetencje analitycznego filozofa religii przez wprowadzenie w obręb dyskursu obcego elementu w postaci teologicznie zinterpretowanej sekwencji wydarzeń historycznych, znanych dzięki relacjom naocznych świadków spisanych w księgach Nowego Testamentu, należałoby odmówić epistemologicznej wartości całej zbudowanej na tym założeniu argumentacji. Jednak w przekonaniu piszącego te słowa nie ma dostatecznych podstaw do sformułowania epistemologicznego zakazu powołania się – w takim trybie, jak czyni to Dobrzeniecki, tj. jako metafizycznej możliwości – na okoliczność Wcielenia jako elementu strategii boskiego objawienia. Uwzględnienie owej możliwości otwiera natomiast drogę do skonstruowania ciekawej i oryginalnej argumentacji, której celem jest uzasadnienie tezy przeciwnej do tej, którą głosi Schellenberg.

Skonstruowana w dalszej części rozdziału 4 argumentacja, wzbogacona jeszcze dodatkowym czynnikiem w postaci hipotezy jedności rodzaju ludzkiego, wprowadzonej i zastosowanej w podrozdziale 4.2.2, nie odbiega zasadniczo w swej strukturze od innych stosowanych w analitycznej filozofii religii wzorców rozumowań. Różni się od nich tylko pod jednym względem: dzięki swojemu teologicznemu wykształceniu oraz osobistej, filozoficznie pogłębionej percepcji prawd wiary chrześcijańskiej autor ma efektywną możliwość poszerzenia bazy argumentacyjnej o elementy zaczerpnięte z owych dodatkowych kompetencji, i czyni z nich użytek w sposób nie zakłócający logicznej klarowności wyводу. To wzbogacenie tropów myślowych wnosi ożywczą świeżość w obszar sporu, o którym można powiedzieć, że ugrzązł w zamkniętym kręgu powtarzających się motywów. Zresztą również autor monografii, po dogłębnym przyjrzeniu się aktualnemu stanowi debaty, nabrał „poczucia jałowości dyskusji nad argumentem z ukrycia, w której nie widać śladów postępu w zbliżeniu się do wspólnych wniosków” (s. 370).

Nowa odsłona starego sporu, którą proponuje ks. Dobrzeniecki, została dostrzeżona w kraju i za granicą i dzięki temu może przyczynić się do wzrostu zainteresowania problematyką filozofii

religii, a w szczególności filozoficznych analiz argumentów za i przeciw istnieniu Boga. Nie mamy zatem do czynienia z wąską, czysto akademicką problematyką, która mogłaby obudzić zainteresowanie nielicznej garstki specjalistów, tylko z interesującą i oryginalną próbą wejścia w przestrzeń sporu o fundamentalnym znaczeniu dla filozofii religii.

Pozostałe osiągnięcia

Oprócz rozprawy habilitacyjnej w skład postdoktorskiego dorobku naukowego Habilitanta wchodzi cztery rozdziały w monografiach, 13 artykułów naukowych w polskich i europejskich czasopismach filozoficznych, teologicznych i religioznawczych, a także jedna monografia wieloautorska *Teologia między Wschodem a Zachodem* współredagowana wraz z Maciejem Raczyńskim-Rożkiem oraz wydanie specjalne „Roczników Filozoficznych” pt. *Divine Hiddenness from the Perspective of Christian Philosophy* pod jego redakcją. Przedłożone do oceny teksty bez zastrzeżeń spełniają standardy wymagane od akademickich publikacji naukowych w dziedzinie filozofii. Szczególne zainteresowanie wzbudza tekst pt. *Niewspółmierność Drugiego a epistemologia autorytetu. Autorytet w filozofii Levinasa* (opublikowany jako rozdział w monografii wieloautorskiej *Epistemologia doświadczenia religijnego w XX-wiecznej filozofii rosyjskiej i żydowskiej*, red. J. Dobieszewski, S. Krajewski, J. Mach, Kraków 2018 r., s. 391-416). Autor rozważa w nim epistemologiczną wartość przekonań uznawanych na podstawie zaufania autorytetom. Stawia pytanie ważne z punktu widzenia filozofii praktycznej: „Czy sięganie po opinie innych po to, by wyrobić sobie własną [opinię], jest zawsze oznaką niedojrzałości, niesamodzielności i nieracjonalności?” (s. 394). W poszukiwaniu odpowiedzi na to pytanie autor sięga po opinię nieznaną szerzej w Polsce amerykańskiej badaczki, Lindy Trinkaus Zagzebski, optującej na rzecz poglądu, że zaufanie wobec innych podmiotów poznających jest pierwotną, racjonalną i często przyjmowaną postawą epistemologiczną, słuszną jednakże tylko pod warunkiem rzeczywistego posiadania przez owe podmioty autorytetu epistemicznego. W dalszej części artykułu autor poddaje krytyce tezy Zagzebski, wskazując najpierw na osiągnięcia, następnie na niedostatki głoszonej przez nią teorii. Wśród tych ostatnich znajduje się problematyczność rozwiązania dotyczącego sytuacji dysonansu poznawczego pomiędzy twierdzeniami autorytetu a odmiennymi racjami teoretycznymi posiadanymi przez podmiot, a także zawieszenie pytania o epistemologiczne skutki niewspółmierności innego podmiotu. Dlatego autor decyduje się na skonfrontowanie poglądów Lindy Zagzebski z korespondującymi z nimi elementami filozofii Emmanuela Levinasa. Porównanie stanowisk dokonuje się na płaszczyźnie doświadczenia religijnego, które – zgodnie z przekonaniem Levinasa – jest nieodzownie zapośredniczone przez relację z bliźnim, w której przeszkodami epistemicznymi są zewnętrżność i niewspółmierność. W rezultacie bardzo ciekawego i trafnie przeprowadzonego wywodu interpretacyjnego w odniesieniu do Levinasowskiego ujęcia

relacji ja – Inny Bóg, autor wskazuje na możliwość skorygowania pewnych niedostatków koncepcji Trinkaus Zagzebski dzięki wprowadzenia w jej obręb Levinasowskiej koncepcji podmiotu, bardziej wyrafinowanej i bardziej trafnej niż przyjęta przez amerykańską filozofkę. Argumenty i wnioski zawarte w artykule oraz metoda krytycznej rekonstrukcji tez oraz rozumowań zawartych w przytaczanych tekstach źródłowych stanowią eminentny przykład dobrych praktyk naukowych w pracy badawczej filozofa zainteresowanego problematyką współczesnej epistemologii religii.

Działalność dydaktyczna i organizacyjna

Ks. dr Marek Dobrzeńcki jest zatrudniony od 2014 r. na stanowisku adiunkta w Akademii Katolickiej w Warszawie (będącej kontynuacją dawnego Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie). Na swej macierzystej uczelni prowadzi wykłady i ćwiczenia na studiach stacjonarnych, zaocznych i e-learningowych, m. in. z filozofii religii, filozofii przyrody, logiki, historii filozofii nowożytnej i współczesnej, metafizyki, etyki i ogólnej metodologii nauk, oraz wykłady monograficzne na zaproponowane przez siebie tematy. Wypromował czterech magistrów, był też siedmiokrotnie recenzentem prac dyplomowych. Posiada zatem odpowiednie doświadczenie oraz osiągnięcia w zakresie dydaktyki. Jego działalność organizacyjna obejmuje między innymi zorganizowanie dwóch międzynarodowych konferencji naukowych w Warszawie w 2017 i 2018 roku oraz pełnienie szeregu funkcji administracyjnych, które wymienia szczegółowo w Autoreferacie na stronie 18. Brał także udział w nawiązywaniu współpracy i podpisywaniu umów o współpracy z wydziałami teologicznymi uniwersytetów w Pradze, Ljublanie, Budapeszcie i Lwowie. W wykazie osiągnięć wskazuje również rozmaite formy popularyzacji problematyki filozoficznej, między innymi udział w audycjach telewizyjnych i radiowych o tematyce filozoficznej.

Konkluzja

Jestem przekonany, że dotychczasowy dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny doktora Marka Dobrzeńckiego, w tym zwłaszcza monografia pt. *Ukrytość i Wcielenie. Teistyczna odpowiedź na argument Johna L. Schellenberga za nieistnieniem Boga*, stanowiąca główne osiągnięcie habilitacyjne, w świetle Ustawy o o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Art. 16, oraz Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, stanowi znaczny wkład autora w rozwój dyscypliny naukowej filozofii oraz wykazanie się istotną aktywnością naukową lub artystyczną, a tym samym wystarczającą podstawę do nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Katowice 28.04.2022

